

241

СТАНИ
AUG 8 1977

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/4—5

**БЕОГРАД
1975**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXI (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

Стилистичка схватања Александра Белића (уз петнаестогодишњицу смрти нашег великог научника) (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	203—214
Три старе именице које нису то (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	215—222
Граница слога и неке појаве у вези са њом (АСИМ ПЕЦО)	223—229
Прилог проучавању Ђура Даничића као акцентолога (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	230—232
Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (свршетак) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	233—239
Писање арапских речи у српскохрватском језику (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	240—254
Прилози и дискусија:	
(1) Замена арапских гласова у традиционалним српскохрватским арабизмима (НИКОЛА РОДИЋ)	254—261
(2) Транскрипција арапских имена у светлу наше правописне и језичке норме (МИТАР ПЕШИКАН)	261—266
(3) Неколико примера транскрипције арапских имена (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	266—267
Текућа питања језичке културе	
(1) О етнику <i>Косовац</i> и <i>Косовар</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	268—269
(2) Род именице <i>миџо</i> (МИЛИЦА ВУЈАНИЋ)	269—270
(3) О употреби двају глагола: 1. користити (се); 2. захвалити (се) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	270—274
Хроника	
(1) Савјетовање у Сарајеву о раду на пројекту „Школска терминологија“ (МЕВЛИДА КАРАЦА-ГАРИЋ)	275—276
(2) Пети међународни састанак слависта у Вукове дане (ЉИЉАНА ЈУХАС)	276—278
(3) Прва југословенска ономастичка конференција (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	278—279
Спомени	
Трајни лингвистички значај Симоновићеве термилошке грађе (In memoriam аутору „Ботаничког речника“) (МИТАР ПЕШИКАН)	280—281
Регистар	282—287

Постоји више разлога који отежавају доследно спровођење транскрипције сложених арапских антропонима, а и топонима и других назива. Пре свега, велики број тих речи већ је усвојен на одређени начин и као такав је стекао „право грађанства“ у нашем језику, па је велико питање да ли би се евентуални захвати у смислу уједначавања показали оправдани. Затим, постојање наших муслиманских имена спонтано врши одређени утицај и наводи на „понашавање“ страних елемената у недозвољено високој мери. Најзад, и у самом арапском свету центрифугалне силе дијалекатских особености утичу на облик појединих имена и назива, што се мора одразити и у транскрипцији, уколико желимо да она буде верна и довољно информативна (веома су карактеристични апокопирани и синкопирани облици чести у земљама Магреба, нпр. *Abū > Bū — Бурџба, Бумедијен, Буџефлика* и сл., *wādī > wed* итд. Без обзира на поменуте и непоменуте тешкоће и замке у транскрибовању арапских личних имена и назива, потребно је у њиховом преношењу (бар код новоприселих) поштовати одређена општа правила. Уколико се том послу буде прилазило стихијски и неприпремљено, што је код нас често био случај, наносиће се штета не само језичкој култури него понекад и поузданом и тачном информисању.

Дарко Танасковић

Прилози и дискусија

ЗАМЕНЕ АРАПСКИХ ГЛАСОВА У ТРАДИЦИОНАЛНИМ СРПСКОХРВАТСКИМ АРАБИЗМИМА

1. Проблем правилне замене арапских гласова наметнуо се језичким стручњацима још пре двадесетак година. Тако су, на пример, у загребачком Језику о овом питању писали А. Селмановић (*Арајска, йерзијска и шурска имена у нашем йисму и изјовору*, Језик III/3), Д. Брозовић (*Изјовор и шранскрипција оријенталних ријечи и имена*, Језик IV/3) и И. Смајловић (*О изјовору оријенталних ријечи и имена*, Језик IV/5). Међутим, најдаље је у томе отишао Т. Муфтић у раду *О арабизмима у српскохрватском језику* (Прилози за оријенталну филологију X—XI), износећи прегледно све рефлексе арапских гласова у српскохрватским арабизмима и промене које су настале у контакту са фонетиком нашег језика.

У српскохрватском језику постоји знатан број арабизама по-приманих у једном ширем временском распону и са више страна. Највећи број арабизама ушао је у лексички систем српскохрватског језика за време турске империје, ширењем ислама и са других страна. Известан

број арапских лексема ушао је у наш лексички систем у новије време из западноевропских језика, путем средстава јавног информисања или директним везама са арапским светом. Зато данас у нас транскрипција арапских гласова представља проблем своје врсте. Проблем транскрипције арапских фонема је доста сложен и делом као последицу тога имамо велике неуједначености у нашој пракси.

При разновременом преузимању различитих елемената неког језика потребно би било одржати и одржавати што бољи континуитет, наравно, колико допушта стварно језичко стање. Зато је занимљиво испитати колико има система у старијим арабизмима и колико је он у складу са оним чему нас воде данашња мерила, конкретно са системом који предлаже Д. Танасковић. Настојали смо да идентификујемо систем замене арапских фонема у српскохрватском језику на материјалу који нам пружа Речник А. Шкаљића — *Турцизми у српскохрватском језику* (Сарајево 1963).

2. Замена највећег броја сугласника арапског језика не представља проблем у српскохрватском језичком систему. Њих у свом раду Д. Танасковић и не третира, јер имају правилне и, углавном, уједначене рефлексе. Таква је ситуација и у традиционалним арабизмима. Такви су сугласници *b, m, f, t, d, s, z, š, ɣ, n* и *y*. На пример, за *b*: *бајат*, *Бајезид*, *бакал(ин)*, *баклава*, *бајтал(ићи)*, *бегем*, *бегевија*, *бегуин*, *бекрија*, *белај*, *бераи*, *ценабети*, *кабул*, *Сабии*; за *m*: *маџаза*, *маџриб*, *махала*, *Махмуд*, *мамуран*, *махнић*, *марама*, *мајдан*, *маказе*, *мамуза*, *манџу*, *медреса*, *мехџема*, *мејдан*, *Емин*, *хамал*, *хамам*, *Фехим*, *Селим*; за *f*: *Фагил*, *фајда*, *факир*, *Фатима*, *фелах*, *фиџи*, *фукара*, *Цафер*, *Сафер*, *сафра*, *џеиф*, *кадаиф*, *кадифа*; за *t*: *џабија*, *џа(ј)ин*, *џаксират*, *џаман* (речца), *џарифа*, *џеферич*, *џекија*, *џеслим(ићи)*, *џимар(ићи)*, *анџерија*, *исџекрар*, *каџил*, *муфџија*, *бераи* *Сабии*; за *d*: *дауре*, *давија*, *девер(аји)*, *девлеи*, *дџџан*, *дуџан*, *дуван*, *адеи*, *Егхем*, *Егид*, *кадар*, *Нагира*, *Ферид*, *Рашид*; за *s*: *Садулах*, *сахати* (*саи*), *сакати*, *сарач*, *се(р)мада*, *сеир(ићи)*, *сеиз*, *села*, *села*, *севдах*, *сијасеи*, *софра*, *Есад*, *Хасан*, *хасна*, *Касим*, *маскара*, *Расим*, *фес*; за *z*: *Захид*, *Заим*, *зар*, *земан*, *зиџи*, *зејџин*, *зулум*, *Азиз*, *џази*, *Хамза*, *без* (платно), *мерџез*; за *š*: *Шабан*, *шеџа(чији се)*, *шеих*, *шербети*, *шериф*, *Бешир*, *ешкија*, *хашиш*, *машала*, *Решид*, *џеџиши*; за *ɣ*: *раф(а)*, *рахати*, *ракија*, *Рамадан*, *рамазан*, *раја*, *Рефик*, *Рифаи*, *бериџи*, *харамџа*, *хиџра*, *аџар*; за *l*: *Лаџиџ*, *лезеи*, *Луџиџија*, *халва*, *калфа*, *халал*, *мал*; за *n*: *Нагира*, *нафака*, *наџија*, *Насир*, *Медина*, *сандук*, *сенети*, *занати*; за *y*: *Јахја*, *јемин*, *бајати*, *ешкија*, *јурабија*, *мајасил*, *сиџан*.

Одступања од нормалних замена су ретка. Каткада су условљена позиционо или дијалекатски обојена, нпр. *b* на крају речи често даје *й*: *џунуи*, *есџаи*, *хаи*, *џеваи*, *Реџеи* и сл., а у једном случају и *ф*: *џенеф* (према тур. *tenef*). Уместо *b* имамо некад и *в*: *џеваб*, *авџисалџиин*, *хавз* и сл. Сугласник *b* испред безвучних сугласника, као и у нашем језику, даје безвучно *й*: *хаис*, такође *есџаи* (прогресивном асимилацијом).

Уместо лабиодентала *f* каткада се јавља његов парњак *v*: *авей*, *ћеревиз* (*ћеревиз*), дијал. *валаке*, *вереча*, *вуйа* и сл. Уместо дентала *d* јавља се некада и *ш*: *шабак*, *шелак*, *шереца*, а каткада и на крају речи: *Ахмеи*, *инаи*, *худуи* и сл.

3. За арапско *k* карактеристично је колебање у замени. Наиме, поред нормалне замене нашим *к*, у доста случајева је замењено и нашим палаталним *ћ*. На пример, *берићей*, *ћаба*, *ћафир*, *ћевај*, *јећун*, *дућан*, *ћенифа*, *Ћерим*, *ћуй*, итд. Ипак је у доста случајева присутан и рефлекс *к*, који и једино долази у обзир за данашњу норму, нпр. *Екрем*, *ексери*, *Фикреј*(а), *кила*, *кебаир*, *шалак*, *шекија*, *шеклар*, *Зекрија* итд. Има случајева када се употребљава само *ћ* м. к, а такође има случајева када се јавља само рефлекс *к*. Међутим, у највећем броју случајева јављају се дублети и са *ћ* и са *к*, нпр. *ћемал-кемал*, *ћафир-кафир*, *ћишаб-кишаб*, *Кемал-Ћемал*, *кирија-ћирија*, *мемлеке-мемлеће*, *рекаш-рећаш*, *Зећир-Зекир*, итд. У речи *мекшеб* поред рефлекса *к* јавља се *ј*: *мејшеф*, а такође и *х*: *мехшеф*, а у речи *шекибири* поред *ћ* (*шећбири*), јављају се и рефлеси *ђ* и *џ*: *шеђбири* и *шеџбири* (једначењем).

4. Интердентални сугласници *t*, *d*, у традиционалним српскохрватским арабизмима имају рефлекс *с* и *з*, а изузетно и *ш* и *г*. На пример, *t > с*: *асар*, *есер*, *хадис*, *Харис*, *хавадис*, *месела*, *муселез*, *Осман*, *Сабий*, *Сакиб*, *секил*, *севаб*, *сулус*; *d > з*: *Азра*, *би-изнилах*, *незва*, *езан*, *езијеј*, *меазалах*, *мујезин*, *Нафиз*, *Незира*, *Закир*(*Заћир*), *Зекија*, *Зулфикар* итд. Одступања су ретка. Тако *t* даје *ш* у речима *муханаш*, *бејшуран*, *ошоман*, а *з* у речи *мираз*, док *d* даје *г* у *ига*, а *с* у речи *шескера* (једначењем по звучности) и у извесним позицијама на крају речи (нпр. *нифус*), као што уместо *с < t* имамо *з* у речи *мираз*. Замене су, дакле, углавном сагласно предлогу Д. Танасковића да се интердентални сугласници *t* и *d* замењују фрикативима *с* и *з*.

5. Емфатични сугласници *š*, *ž* доследно се замењују нашим фрикативима *с* и *з*, нпр. *арса*, *асаба*, *Асим*, *ејшан-сандук*, *еснаф*, *хасум*, *истилах*, *Мустафа*, *Насрудин*, *Сафер*, *себах*, *Сидик*(а) итд.; *хифз*, *Хифзија*, *мазлум*, *мухафеза*, *мухафиз*, *Музафер*(а), *Назиф*, *Назим*, *Захир*, *зулум* итд. Одступања има само у неколико случајева и то место *с < š* имамо з у примерима *занаш*, *маказе*, *максуз*.

6. Емфатично *ṭ* најчешће даје рефлекс *ш*, нпр. *ајшар*, *Ајшиф*, *бајшал*, *башил*, *ејшаф*, *фекаш*, *хајшар*, *хајшишериф*, *истилах*, *кашран*, *Лајшиф*(а), *сакаш*, *сулшан*, *шабак*, *Тахир*, *заш*, *зорш* итд. Уместо нормалног рефлекса *ш* јавља се каткад и *г*, нпр. *кадаиф*, *кадифа*.

Међутим, емфатично *ḍ* претежно даје рефлекс *з*, нпр. *арз-одаја*, *аза*, *бази-вакаш*, *Фазила*, *Фазлија*, *Ферауз*, *Муртеза*, *рамазан*, *Разија*, *забиш*, *заш*, *Жијаудин*, *зорш* итд. Ипак, у извесним речима јавља се и рефлекс *г*, нпр. *Фагил*(а), *кадија*, *ардија*, *Рамадан* и сл., што је у складу са данашњом заменом.

нпр. *аба*, *Абас*, *Абдулах*, *агеџ*, *аџар* — где арапски почетни фарингал остаје без рефлекса, а у затвореном слогу изазива дужину претходног вокала, нпр. *бáзи-вакаџ* (ар. ba'ǧ-), *лáнеџ* (la'nā), *макџл* (ma'qūl), *маџџх* (ma'tūh), *Сáдџа* (sa'di) и сл. У извесним позицијама развијени су гласови *х*, *в* и *ј*: *хар*, *харзиџи*, *ихџибар*; *дова*; *маџија*, *маџај*, *јакреб* (пored *акреб*), *мајдан* и сл.

Ни „хамза“ (ларингално') не даје по правилу никакав рефлекс, нпр. *Ашида* (āšiddā'), *Азра* ('adṛā'), *фес* (f'ās), *Фаџк* (fā'iq), *фаџз* (fā'iq) и сл. И овде су у извесним позицијама развијени гласови *х*, *в*, *ј*: *севдах* (sāwdā'), *сувал* (пored *суал*, од ар. su'āl), *белај* (bālā') и сл.

12. Билабијално *w* даје очекивано *в*, нпр. *авариз*, *баклава*, *девер*, *Цевад*, *резва*, *Енвер*, *халва*, *вакаџ*, *везир*, *вилајеџ* итд. Исти рефлекс овај глас даје и кад са „фетхом“ чини дифтоншку комбинацију: *девлеџ*, *авреџ*, *евлија*, *Мевлида*, *Шевкеџ*, *севдах* итд.; једино у крајњем слогу запажа се тежња да се дифтонг *ав* замењује са *ау*: *каул*, *саум*, *хауз*.

У аналогној днфтоншкој комбинацији сонант „у“ замењује се по правилу са *ј* (као и кад није у дифтонгу): *Ајнија* ('aɲniy), *алејк-села*, *бејџуран*, *Сејфудин*, *Сулејман*, *Фејзулах*, *зејџин*, *мејдан*, *јајреџ*, *хајван* итд. И овде се запажа друкчија тежња у крајњем слогу: *Хусеин*, *хаир*, *сеир*, *хеиф*, *каиџ*.

13. Дуги вокали у већини случајева дају рефлексе који одговарају њиховој изворној вредности. На пример, *ā>a*: *алаџ*, *духан*, *Цафер*, *Цевад*, *ербаб*, *Есад*, *езан*, *Фарук*, *мухаџир*, *Захир* итд.; *i>u*: *Абдурахим*, *Целалудин*, *Цемил*, *Емин*, *емир*, *факир*, *Ферид(а)*, *Хабиб*, *хакик*, *мираз*, *насиб*, *шевхид* итд.; *ū>u*: *аиуре*, *Бехлул*, *ћуј*, *џумхур*, *ебу(абу)*, *Фарук*, *харун*, *муџија*, *Мурис*, *сусам*, *заруреџ* итд. Постоје и извесни изузеци у замени дугих вокала, нпр. уместо *ā* имамо *у* у речи *калуј* (<qilāf), *i>u*: *хасура* (<hasir), *ū>o*: *боранија* pored *буранија* (<būrāniyyā), *ā>e*: *хеџен* (<kātān) и сл.

14. Знатна правилност огледа се и код кратких вокала. Кратко *и* даје најчешће наше *у*, нпр. *Абдулах*, *бурнус*, *ћухејлан*, *дубура*, *гућан*, *муа*, *руб*, *Фуад*, *фукара*, *јурбеџ*, *Хајрудин*, *Хајрулах*, *кубе*, *кудреџ*, *кула*, *Луџиџа*, *Мухамед*, *муханай*, *Мухарем*, *мукајеџ*, *Сулејман*, *Шемсудин*, *Зухра* итд. Кратко *і* такође даје нормалан рефлекс *и*, нпр. *Абид*, *Адил(а)*, *Акиф*, *ашик*, *бина*, *ћаџиб*, *џахил*, *Цавид*, *џихаџ*, *еџкија*, *езијеџ*, *Фадил(а)*, *Фахир*, *џида*, *Харис*, *хиџреџ*, *исџаџ*, *ислах*, *кисмеџ*, *мулазим*, *Расим*, *сијасеџ*, *Синан*, *Зекија*, итд. Међутим, и овде у замени има незнатних одступања. Тако, на пример, кратко *и* замењено је са *а* у речи *фалан* (<fulān), затим са *е*: *бекрија* (<bukr-), *Бехлул* (<buhlūl), *џенеф* (<tunub), даље са *о*: *хока* (<huqqa) и сл. Кратко *и* замењено је са *у*: *хасул* (<hāsil), *лазум* (<lāzim), затим са *а*: *канара* (>qinnārā), *калуф* (<qilāf), са *о*: *комар* (<qimār), са *е*: *хесаб* (<hisāb), *исџекрар* (<istikrar) итд. И pored ових варијација у замени кратких вокала *и* и *і* види се једин-

ственост у њиховој замени нашим вокалима који им одговарају, тј. са у и и, па нам ове замене у нашим традиционалним арабизмима дају ослонаца и за данашњу транскрипцију и за данашње замене арапских вокала, дугих и кратких. До извесних неуједначених замена арапских вокала дошло је под утицајем асимилације или како каже Т. Муфтић до једначења вокала можда је дошло под утицајем турског језика због тзв. вокалне хармоније (ор. cit., стр. 19).

16. Најмање је јединствен рефлекс гласа „фетха“, тј. кратког [а], где имамо доста случајева замене и нашим *а* и нашим *е*. Начелно се са упоређивањем наших арабизама са Шкаљићевом транскрипцијом арапских облика види да наш рефлекс зависи од варијација изговора у арапском. По правилу, према *а* у арапском имамо наше *а*, а према *ā* у арапском наше *е*. Општу дефиницију момената од којих ово зависи дао је Т. Муфтић у већ поменутом раду (стр. 17). Шкаљићев материјал показује такав распоред. Илустроваћемо то већим бројем примера.

а) „Фетха“ иза емфатичних сугласника даје најчешће *а*. На пример иза *ṣ*: *асаба*, *Асаф*, *касаба*, *мусалија*, *мусала*, *сабах*, *Сабија*, *Сабрија*, *сабур*, *садака*, *саф*, *Сафер*, *Сафеиш*, *сахан*, *сахих*, *салаваиш*, *сандал*, *сандук*; иза *z*: *Зарифа*, *зарафеиш*; иза *ṭ*: *маишара*, *масбаиша*, *салишанеиш*, *шабак* („здела“), *шабак* („слој, ред“), *шабијаиш*, *шафра*, *шалак*, *шалеба*, *шараф*, *шарз*, *шаваф*, *ваиан*; иза *ḡ*: *иазай*, *Казанфер*, *заиф*, *зайиш*, *зайишија*, *зарар*, *заруреиш*, *гаиш*. Изузеци су врло ретки, нпр. иза *ṣ*: *мухасера*, *седеф* (поред *садеф*), *Сефер*, иза *ḡ*: *зориш*.

б) Фетха иза *q*, *h* *g* и *h* даје такође најчешће *а*. На пример иза *q*: *Абдулкадир*, *бакам*, *дикаиш*, *мебрен-кахрен*, *хакара*, *хакикаиш*, *кабахайш*, *кабила*, *кабул*, *кадаиш*, *кадифа*, *Кадрија*, *кахкаха*, *кахва*, *Камбер*, *касай(ин)*, *касаба*, *кашран*, *сакат*; иза *h*: *хабер*, *хадум*, *хафаф*, *хафиф*, *хафија*, *халас* (бити), *халекан* (бити) *халифа*, *халваиш*, *хамсин*, *хамур*, *ханџар*, *хараб*, *харач*, *хаиш*, *хаишаиш*, *хазна*, *мухалефаиш*, *Мухамед*, *Мухарем*, *муханайш*, *мухасера*; иза *g*: *иадар*, *иадара*, *ианија*, *иараз*, *иариб*, *иасал*, *иазай*; иза *h*: *Абдулхамид*, *дари-харб*, *хамам*, *Хамдија*, *Хамза*, *Ханифа*, *хаи*, *хаис*, *харам*, *харба*, *харем*, *Хасан*, *Хасиб*, *хасреиш*, *хашираиш*, *Хабиб(а)*, *хадис*, *хаџ*, *хафиз*, *хак*, *хакара*, *хакикаиш*, *халал*, *Халим*, *халка*, *халва*, *хаишар*, *хамајлија*, *хамал*, *хавадис*, *хавала*, *хавуз*, *хабахайш*, *рахайш*, *махала*. Изузетак представља рефлекс *е* иза *h*: *хезела* и иза *h*: *хеџим* (хеким), *хериф*.

ц) Фетха иза гласа „‘аин“ редовно даје рефлекс *а*: *аба*, *Абас(а)*, *абдал*, *Абдија*, *Абдулах*, *Абдулаиш*, *Абдулазиз*, *Абдулхамид*, *агалейш*, *адеиш*, *Адил(а)*, *аџмија*, *аџеба*, *аџела*, *аџаре*, *акреб* (поред *јакреб*), *алем¹*, *аламе*, *амел*, *амберија*, *аребица*, *Арефаиш*, *арса*, *асаба*, *асас*, *асбер*, *ашере*, *аишар*, *Аишија*, *авам*, *авреиш*, *азаб*, *Азра*, *азизалах* и сл. (од ‘abā, ‘Abbās итд.).

д) И кад није иза побројаних сугласника, фетха често даје *а* ако иза ње следи такав сугласник: *асхаби*, *асли*, *масраф*, *маслахайш*, *насиб*,

насихай, Насрудин (испред *ʃ*); мазлум, назар, вазифа (испред *z*); байал, Лайиф(а), лайифа, майара, сайура, вайан (испред *t*); Фазила, фазилей, Фазлија, џазай, Казанфер, мазбайа (испред *q*); ахмак, акран, акреба, бакал(ин), бакалија, бакам, бази-вакай, факир, фалаке, макай, маказе, максад, максура, накаш, сака, сакай, шабак, шакрир, шаксират, шақвим, вакай, вакуф, закум, замбак (испред *q*); бахил, Фахрија, Фахрудин, махдум, махфил, махлук, махмуран, махсус, махсусија, шахмин, шахмина, захира (испред *h*); маїриб, маїфуреї (испред *g*); ахмак, Бахрија, Јахја, махала, махлул, махза, махзар, махшер, Махмуд, махрум, махсул, шахких, шахмис, шахрир, шахсилат, Вахдеї, Вахид, захмеї (испред *h*); вада, ашар, аза, Таба, дава, нана, давей, маун, муалим, шамир, шамир, шарифа (од wa'dā, a'šār, a'dā, Ka'bā, da'wa итд.). Ипак у овој позицији није редак ни рефлекс *e*: еснаф; мухафеза; ейраф; мурїеза; бекаја, бекија, декика, фекай, мекам, шеквуд; меїара; мехџема, сехур; Сеуг (Sā'id).

е) Фетха иза *r* даје често *a*: Абдулрахим, Арафаї, араб-, ихрам, икрар, јараби, мараз, Рабија, раїбей, Рахима, рахмей, Рахман, ракле, ракам, раказ, Рамадан, варак, зарар и сл., али и *e*: Абдурезак, акреб, аребица, ђеревиз, даире, дереџа, Ешреф, фереџа, харем, Реџей, Рефик, Решаг, верем и сл.

ф) У осталим позицијама, кад фетха није у суседству са поменутиим сугласницима, најчешћи је рефлекс *e*: алем, аманей, амел, бедел, бедем, бедевија, Бедрија, Бедрудин, Бехреї, Бекир, Бесим, ђедер, ђемал (кемал), ђенифа, ђешен, ђеваб, деба (гебе), деф, девер, девлей, џебрена-кабрена, џефа, Целалудин, џелат, Цемалудин, Цемаил, џенабей, џеназа, џеней, Егхем, Екрем, елбей, Енес, Енвер, Фехим, фелах, хабер, хеџеје (учити), јећун, јемин, Кемал, керамей, лезей, левха, мећан, Медина, медреса, мекїеб, мевлуд, Мубера, Неџад, Неџиб, неџер, нефес, себей, сеџада, сеџер, сеџир, Селим, сеней, Шефик, шехадеї, Шемсудин, шербе, Шериф, шерий, шеферић, шефїиш, шекија, улема, Вехдија, Велид, везир, Зећир, Зехра, земан итд. Мећутим, у мањем броју речи имамо и рефлекс *a*, нпр. асас, баклава, будала, хава, маниуй, мансиб, машала, машей, нафака, салианей, самум, сарач, шаман, шанзимат, валахи и сл.

г) Фетха на почетку речи даје и рефлекс *a* и рефлекс *e*, нпр. абгал, абраш, аманей, асаба, асїар, Ашида; Егхем, Егїб, ехвен, Екрем, емир, еснаф, есїай, Ешреф, езан и сл.

х) Фетха на крају речи чешће даје *a* него *e*, што можемо објаснити као граматичко прилагођавање, нпр. амберија, Амина, асаба, даира, дереџа, Цемила, џеназа, касаба, куба, кула, мерїеба итд., али: аламе, кубе (поред куба), даире (поред даира) и сл.

Изложена ситуација у замени и транскрипцији наших традиционалних арабизама показује нам један већ изграђени систем правилности, односно спонтаних диференцијација карактеристичних за варваризме.

Зато би било неопходно у нашој савременој пракси ослањати се и на овај већ изграђени систем у историји нашег језика и не поводити се за страним утицајима, првенствено западноевропских језика.

Никола Рогоћ

ТРАНСКРИПЦИЈА АРАПСКИХ ИМЕНА У СВЕТЛУ НАШЕ ПРАВОПИСНЕ И ЈЕЗИЧКЕ НОРМЕ

(уз чланак Д. Танасковића)

С обзиром на растући значај арапског језика, крајње је време да се посвети више пажње транскрипцији арапских имена и њеном нормирању, како би се стало на пут стихијском поступању, које оптерећује нашу изражајну културу. Стиче се чак утисак да је знатно више система и доследности у арабизмима које смо уносили у минулим столећима него у новим преузимањима. Сређивање тога стања није задатак само арабиста, него и стручњака за српскохрватску језичку норму. Нормирање треба да нађе праву меру између разумљивих жеља оријенталиста да се у транскрипцији сачува што мање оштећен арапски фонолошки систем и нужности да се и на арапска имена примене опште норме које важе за употребу стране ономастике и нашем језику; морају се имати у виду и такве реалности као што су, с једне стране, третман арапске ономастике у европским језицима, а с друге стране — наши домаћи арабизми из старијег доба и њихов однос према изворном језику. У том смислу, углавном као подршку и допуну ставовима Д. Танасковића, даћемо неколико начелних напомена.

— Без обзира на фонолошки значај удвојених сугласника у арапском гласовном систему, наш правопис не може за општу употребу прихватити удвојено писање, као што га не прихвата ни за друге језике. Исто тако наш општи правопис не може ићи на обележавање арапске вокалске дужине — упркос њеном посебном значају, не само у фонолошком систему него и у писму (с обзиром на то да се кратки вокали не пишу а дуги пишу). Истина, у нашем правопису постоји знак дужине, али се он употребљава само изузетно, кад је потребно да се истакне дуги изговор (углавном при диференцирању хомонимних облика). С тим у вези може се рећи да се у посебним случајевима (нпр. кад је потребно показати структуру речи или нагласити контраст) и у арабизмима може употребити не само знак дужине него и други елементи егзактније транскрипције, као што су удвојени сугласници, апострофи, изузетно и дијакритички знакови из научне транскрипције¹.

¹ Овој могућности иде на руку чињеница да је арабистичка научна транскрипција „популарна“, јер полази од обичних словних знакова (може и ћириличких), тако да се њени елементи лако укључују у обичан текст и лако се прерађује у обичну транскрипцију (добрим делом обичним уклањањем дијакритичких знакова). С друге